

КАНАРСЬКИЙ В. Р.,
аспірант кафедри міжнародного
та кримінального права
(Навчально-науковий інститут права,
психології та інноваційної освіти
Національного університету
«Львівська політехніка»)

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.3.47>

ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті здійснено спробу з'ясувати змістовне навантаження поняття девіантної поведінки як предмету кримінологічного дослідження, шляхом узагальнення наукових розвідок вітчизняних і зарубіжних дослідників.

З'ясовано, що наука співвідносить девіантну поведінку з соціальними нормами, які сформувалися у певному суспільстві, тобто нормами моралі, нормами права, нормами звичаїв, естетичними нормами, корпоративними, тощо.

Зазначено, що девіантна поведінка, як відхилення від соціальних норм носить амбівалентний характер, оскільки воно може бути як конструктивним (позитивним), так і деструктивним (негативним), а девіантна поведінка відповідно позитивною (альтруїзм, героїзм, надмірна працьовитість, самопожертвування) чи негативною (проституція, алкоголізм, наркоманія, бродяжництво, вандалізм, правопорушення).

Визначено, що позитивна девіантна поведінка характеризується тим, що виходить за межі стандартних соціальних очікувань, при цьому не порушує норм права і не є суспільно шкідливою. Натомість, негативна девіантна поведінка має шкідливий або руйнівний вплив на суспільство або окремих осіб і «підлягає корекції, викориненню або нейтралізації».

Окреслено, що в умовах сьогодення, що характеризується наявністю широкого спектру кризових явищ у суспільстві, питання негативної девіантної поведінки є особливо актуальним.

Узагальнено, що для кримінології важливою є не будь-яка девіантна поведінка, а саме та, яка є різновидом правової поведінки. Це соціально-значуща поведінка індивідуальних або колективних суб'єктів, контрольована їх свідомістю та волею, регламентована правовими нормами і така, що призводить до юридичних наслідків.

Встановлено, що девіантна поведінка з точки зору кримінології розглядається як юридично-значуще діяння, що відхиляється від загальноприйнятих соціальних норм і має визначальне значення для процесу формування умислу, а в перспективі для реалізації винною особою суспільно-небезпечної поведінки.

Ключові слова: *девіант, девіантна поведінка, поведінка, відхилення, поведінка, що відхиляється, порушення соціальних норм, особистість, кримінологія, кримінологічне дослідження.*

Kanarskyi V. R. Deviant behavior: criminological aspect

The article attempts to clarify the substantive load of the concept of deviant behavior as a subject of criminological research by summarizing the scientific explorations of domestic and foreign researchers.

It has been found that science correlates deviant behavior with social norms that have formed in a particular society, such as moral norms, legal norms, customs, aesthetic norms, corporate norms, etc.

It is noted that deviant behavior, as a deviation from social norms, has an ambivalent character, as it can be both constructive (positive) and destructive (negative). Deviant behavior can accordingly be positive (altruism, heroism, excessive diligence, self-sacrifice) or negative (prostitution, alcoholism, drug addiction, vagrancy, vandalism, violations of the law).

It has been determined that positive deviant behavior is characterized by going beyond standard social expectations, without violating legal norms and not being socially harmful. On the other hand, negative deviant behavior has a harmful or destructive impact on society or individuals and "is subject to correction, eradication, or neutralization".

It is outlined that in today's conditions, characterized by a wide range of crisis phenomena in society, the issue of negative deviant behavior is particularly relevant. It is generalized that for criminology, it is not any deviant behavior that is important, but specifically that which is a type of legal behavior. This is socially significant behavior of individual or collective subjects, controlled by their consciousness and will, regulated by legal norms, and leading to legal consequences.

It is established that deviant behavior from the point of view of criminology is considered a legally significant act that deviates from generally accepted social norms and has a decisive significance for the process of intent formation, and in the future for the realization of socially dangerous behavior by the guilty person.

Key words: *deviant, deviant behavior, behavior, deviation, deviant behavior, violation of social norms, personality, criminology, criminological research.*

Вступ. У найзагальнішому розумінні, девіантна поведінка (латинською «deviation», що означає «відхилення») являє собою таку поведінку індивіда або соціальних груп, що не відповідає загальноприйнятим нормам і порушує їх [1, 2, 4, 6].

Девіантна поведінка сполучає юридичні, соціологічні, психологічні, педагогічні, та медико-біологічні аспекти, які з різних боків вивчають феномен «відхиляючої» поведінки [3].

Постановка завдання. Метою цієї статті є з'ясувати змістовне навантаження поняття девіантної поведінки, як предмету кримінологічного дослідження шляхом узагальнення наукових розвідок дослідників. Теоретичним підґрунтям даного дослідження стали концепції і положення висвітлені в працях вітчизняних і зарубіжних дослідників, зокрема, Р. Андрусишина, Т. Гарасиміва, О. Гуміна, С. Гусарова, М. Кікашвілі, С. Корецького, В. Корольчук, І. Лановенко, О. Лобко, О. Павлюк, В. Тимошенко, М. Фіалки, О. Христук, В. Шакуна та ін..

З точки зору психології, девіантну поведінку людини визначають як певну сукупність дій або окремих вчинків, що суперечать загальноприйнятим у суспільстві нормам, яка проявляється у незбалансованості психічних процесів, неадаптивності, а також у порушенні процесів самоактуалізації та уникненні морального і естетичного контролю над власною поведінкою [1, с. 17].

Т. Гарасимів в рамках філософсько-правового дослідження визначає аналізовану поведінку як вчинок чи дію людини або ж групи людей, що не відповідає офіційно встановленим або фактично сформованим у цьому суспільстві (культури, субкультури, групі) нормам та очікуванням [6].

Андрусишин Р. вважає, що девіантна поведінка - це поведінка особистості, яка відхиляється від найбільш важливих соціальних норм, спричинюючи реальну шкоду суспільству або самій особі, і супроводжується соціальною дезадаптацією [8]. Лановенко І. визначає девіантну поведінку у правовому розумінні, як каране діяння з наявністю відповідних кодифікованих ознак [9].

Відтак, узагальнюючи наукові дослідження, робимо висновок, що наука співвідносить девіантну поведінку з соціальними нормами, які сформувалися у певному суспільстві станом на певний час, тобто нормами моралі, нормами права, нормами звичаїв, естетичними нормами, корпоративними, тощо. При цьому, очевидно, що поведінка, яка може вважатися нормальною за певних умов, може бути визнана девіантною при зміні цих умов [10, с. 70].

Водночас, слід зауважити, що відхилення від соціальних норм має амбівалентний характер [6], оскільки може бути як конструктивним (позитивним), так і деструктивним (негативним), а девіантна поведінка відповідно позитивною чи негативною.

До позитивної девіантної поведінки відносять альтруїзм, героїзм надмірну працьовитість (трудоголізм), самопожертвування, тощо [5, с. 47, 7, с. 172]. Фактично така поведінка характеризується тим, що виходить за межі стандартних соціальних очікувань, при цьому не порушує норм права і не є суспільно шкідливою.

Натомість, як негативну девіантну поведінку визначають: лихослів'я, проституцію, алкоголізм, наркоманію, вандалізм, бродяжництво, правопорушення [7, с. 173] та ін.. Крайньою формою негативної девіантної поведінки прийнято вважати злочинність. Таке відхилення від соціальних норм має шкідливий або руйнівний вплив на суспільство або окремих осіб і «підлягає корекції, викориненню або нейтралізації» [10, с. 64].

Девіантна поведінка у сфері права розглядається як окремий вид соціальних відхилень, що виявляється також у порушенні встановлених норм і правил, але має свою особливу специфіку. При цьому, це не просто відхилення від загальноприйнятих норм, що визначається їх свідомістю і волею [2, с. 75–77], а порушення законів і правових норм, які регулюють соціально-значиму поведінку осіб.

Як зазначають у своєму дослідженні В. Тимошенко і В. Корольчук, така поведінка виражається вчиненням діянь (як у негативному, так і позитивному аспектах), що відхиляються від стандартних норм поведінки у суспільстві, котрі регламентовані нормами об'єктивного права [2, с. 75–77], тобто нормами, що мають загальнообов'язковий характер, встановлені державою і гарантуються нею задля впорядкування суспільних відносин. При цьому, як зазначають, автори [2], такі діяння є підставою для настання юридичних наслідків, зокрема, таких як, застосування юридичних заходів примусу (адміністративно-правові, цивільно-правові, кримінально-правові, дисциплінарні) або звільнення від юридичної відповідальності [2, с. 77].

Отже, поняття девіантної поведінки особи в теорії права має ширше змістовне навантаження, аніж в кримінології, це зумовлено предметом їх дослідження [2].

Аналізуючи девіантну поведінку, як предмет дослідження кримінології, важливо зазначити, що кримінологія являє собою теоретико-прикладну науку, що вивчає злочинність, закономірності її виникнення, а також прояви такої та методи запобігання. Відтак, важливо, що для кримінології важливою є не будь-яка девіантна поведінка, а саме та, яка є різновидом правової поведінки, тобто, юридично-значуща поведінка індивідуальних або колективних суб'єктів, контрольована їх свідомістю та волею, регламентована правовими нормами і така, що призводить до юридичних наслідків.

Таким чином, девіантна поведінка з точки зору кримінології розглядається юридично-значуще діяння, що відхиляється від загальноприйнятих соціальних норм і має визначальне значення для «процесу формування наміру та реалізації особою суспільно-небезпечної поведінки» [9, с.156].

Висновки. В умовах сьогодення, що характеризується наявністю широкого спектру кризових явищ у суспільстві, питання негативної девіантної поведінки є особливо актуальним. Важливо, що для кримінології важливою є не будь-яка девіантна поведінка, а саме та, яка є різновидом правової поведінки. Це соціально-значуща поведінка індивідуальних або колективних суб'єктів, контрольована їх свідомістю та волею, регламентована правовими нормами і така, що призводить до юридичних наслідків. Отже, девіантна поведінка з точки зору кримінології розглядається юридично-значуще діяння (дія або бездіяльність),

що відхиляється від загальноприйнятих соціальних норм і має визначальне значення для процесу формування умислу, а в перспективі для реалізації винною особою суспільно-небезпечної поведінки.

Список використаних джерел:

1. Христук О. Психологія девіантної поведінки : навчально-методичний посібник / Львів : ЛьвДУВС, 2014. 192 с.
2. Тимошенко В.І., Корольчук В.В. Причини та юридичні наслідки девіантної поведінки. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2023. Серія ПРАВО. Випуск 76: частина 1. С. 73–78.
3. Гусаров С. Девіантна поведінка: соціологічний, психологічний, юридичний аспекти. *Девіантна поведінка: соціологічний, психологічний та юридичний аспекти* : матеріали наук.-практ.конф. (Харків, 10 квіт. 2015 р.) / МВС України, Харк.нац.ун-т внутр.справ, Ф-т права та масових комунікацій, Кафедра соціології та психології, Соціологічна асоціація України. Х.:ХНУВС, 2015. 166 с.
4. Андрусишин Р. Девіантна поведінка як форма соціального відхилення. *Правові горизонти / Legal horizons*, 2019. С. 24–29. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua>.
5. Лобко О. Соціологічні, психологічні, юридичні аспекти девіантної поведінки. С. 44–49. *Девіантна поведінка: соціологічний, психологічний та юридичний аспекти* : матеріали наук.-практ.конф. (Харків, 10 квіт. 2015 р.) / МВС України, Харк.нац.ун-т внутр.справ, Ф-т права та масових комунікацій, Кафедра соціології та психології, Соціологічна асоціація України.Х.:ХНУВС, 2015.166 с.
6. Гарасимів Т. Природні та соціальні детермінанти формування девіантної поведінки людини: філософсько-правовий вимір: монографія/ Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 420 с.
7. Фіалка М. Девіантна поведінка як основа фонових для злочинності явищ. *Особистість, суспільство, закон*. Харків, 2020. С. 171–174.
8. Кікалішвілі М. Девіантна поведінка: поняття та ознаки. *Вісник Академії адвокатури України*, 2011. Число 3. С. 109–122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2011_3_19.
9. Лановенко І. Суспільно-небезпечна девіантна поведінка та соціально-психологічні завдання її корекції у кримінальному покаранні. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Психологічні науки*. 2015. Вип. 128. С. 156–159. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuPH_2015_128_36.
10. Тимошенко В., Шакун В. Теоретичні основи кримінології: монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 240 с.

